

Ks. dr hab. Jerzy Kostorz, prof. UO
Katedra Katechetyki i Teologii Pastoralnej
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego
ul. Drzymały 1a, 45-342 Opole

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. Włodzimierza Stanisława Kosiackiego

***DUSZPASTERSTWO WIĘZIENICTWA W POLSCE
NA PRZYKŁADZIE ZAKŁADU KARNEGO W GARBALINIE.
STUDIUM ANALITYCZNO-EWALUACYJNE,***

napisanej w Katedrze Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego Uniwersytetu

Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Wojciecha

Cichosza. Promotor pomocniczy ks. dr Sławomir Tykarski

Problematyka recenzowanej monografii ma znaczenie zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Kościół, realizując swoją misję ewangelizacyjną, obejmuje opieką duszpasterską ludzi różnych środowisk. Nie tylko w ramach tzw. duszpasterstwa zwyczajnego, ale również duszpasterstw specjalistycznych zorientowanych na potrzeby wybranych grup, wśród których szczególne miejsce zajmuje duszpasterstwo więzienne. Jest ono skierowane do osób przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych, pozbawionych możliwości wyjścia poza mury więzienia. Jego realizacja wynika z prawa osadzonych do swobodnego praktykowania wybranej przez siebie religii.

Celem działania duszpasterstwa więziennego jest posługa religijna w aresztach śledczych, zakładach karnych i oddziałach zewnętrznych. Osadzeni wspierani są w odkrywaniu potrzeby świadomego kształtowania postawy religijnej. Duszpasterz działa w ścisłej współpracy z działem penitencjarnym danej jednostki. Jego posługa polega na sprawowaniu sakramentów, ale również spotkaniach i rozmowach indywidualnych kapelanów i świeckich wolontariuszy z osadzonymi, kontaktach z ich rodzinami oraz różnych formach zajęć kulturalnych i dydaktycznych.

Zagadnienie duszpasterstwa więziennego rozpatrywać należy z uwzględnieniem jego wielowymiarowości. Są to działania stricte duszpasterskie, takie jak głoszenie Słowa Bożego, udzielanie sakramentów czy animowanie życia religijnego oraz tzw. pociecha duchowa rozumiana w szerszym kontekście jako doświadczenie wiary, że „życie, choćby wydawało się rozpaczliwe i ulegające rozpadowi, jest podtrzymywane przez niepojętą i suwerenną miłość Boga w Jezusie Chrystusie”, będąca – jak podkreśla papież Franciszek – doświadczeniem wewnętrznej radości, które pozwala dostrzec obecność Boga we wszystkich rzeczach; umacnia wiarę i nadzieję, a także uzdalnia do czynienia dobra.

Religia jest tym czynnikiem, który może dokonać trwałej przemiany w osobie ludzkiej. Więźniowie, mimo iż są sprawcami przestępstw, sami wymagają pomocy: psychologa, terapeuty, ale także kapłana. Kapelan w zakładzie karnym zapewnia szczególny rodzaj kontaktu, ściśle związanego z rachunkiem sumienia, tajemnicą spowiedzi i żalem za popełniony grzech, a także potrzebą naprawienia popełnionego zła. W świetle Kodeksu karnego wykonawczego skazani mają prawo do uczestniczenia w nabożeństwach i spotkaniach o charakterze religijnym, które odbywają się w kaplicy lub innym odpowiednio przystosowanym do tego celu pomieszczeniu albo miejscu na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego. Podobne gwarancje daje Konstytucja RP, która jednocześnie zapewnia wolność sumienia i religii. Obecność i działalność kapelana więziennego w zakładach karnych jest zatem wyrazem uznania elementarnych praw człowieka.

W wypracowanie coraz to lepszych i skuteczniejszych narzędzi funkcjonowania duszpasterstwa więziennego w procesie resocjalizacji, na gruncie krytycznej refleksji nad celowością i efektywnością działań duszpasterskich podejmowanych w zakładach penitencjarnych, wpisuje się rozprawa doktorska *Duszpasterstwo więziennictwa w Polsce na przykładzie Zakładu Karnego w Garbalinie. Studium analityczno-ewaluacyjne* autorstwa ks. mgra lic. Włodzimierza Stanisława Kosiackiego.

1. Tytuł, problem i problematyka rozprawy

Temat recenzowanej rozprawy: *Duszpasterstwo więziennictwa w Polsce na przykładzie Zakładu Karnego w Garbalinie. Studium analityczno-ewaluacyjne*, stanowi analityczno-krytyczną refleksję nad literaturą przedmiotu, m.in. aktów prawnych państwowych i międzynarodowych, oraz jej zestawienie z wynikami własnych badań ankietowych Autora, przeprowadzonych wśród osadzonych Zakładu Karnego w Garbalinie, w którym Doktorant na co dzień pełni funkcję kapelana więziennego. Autor podejmuje się syntezy refleksji teoretycznej oraz analizy wyników badań empirycznych, będących próbą poszukiwania odpowiedzi na pytania o ocenę pracy kapelana więziennego oczami skazańców. W tak zarysowanym kontekście, cel dysertacji jawi się

jako próba zbadania działalności duszpasterstwa więziennego: jakości, celowości, przydatności i efektywności posługi kapelana więziennego i jego pracy duszpasterskiej wśród osadzonych oraz możliwość jego wpływu na resocjalizację osób pozbawionych wolności.

Główny problem badawczy został przez Autora przedstawiony we wstępie rozprawy w formie pytania o możliwość wpływu religii i posługi kapelana więziennego na resocjalizację osoby skazanej na karę pozbawienia wolności (s. 10). Autor sygnalizuje we wstępie, że pierwsza część pracy ma charakter analityczny (źródłowy), zaś dalsze badania są swoistą ewaluacją podejmowanych działań duszpasterskich. Problematyka dysertacji przedstawiona jest we wstępie za pomocą kilku bardziej szczegółowych pytań uzupełniających: Jak postrzegana jest efektywność duszpasterstwa więziennego w ogólności, tj. co przyczynia się do jego natężenia, a co osłabia? Jak zaangażować to duszpasterstwo, aby ukazać jego sens i wartość, a także jaki jest stosunek osadzonych do osób prowadzących pracę duszpasterską (w szczególności kapelana więziennego)? (s. 11) Sformułowany przez Autora problem szczegółowy dotyczy pytania, czy religijność skazanych ma wpływ na resocjalizację w warunkach izolacji penitencjarnej. Ugruntowanie w Bogu pozwala zaufać również człowiekowi i wzbudzić potrzebę szacunku, miłości i zaufania względem drugiego człowieka, a wewnętrzna przemiana wydaje się być warunkiem powodzenia programów resocjalizacyjnych wdrażanych przez Służbę Więzienną.

Autor wskazuje, że zaproponowana praca ma zwrócić uwagę na zasadność obecności kapelana w placówce penitencjarnej. Ma też pokazać, jak szerokim wachlarzem oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych dysponuje kapłan oddelegowany do pełnienia posługi wśród skazanych. Doktorant zwraca także uwagę na konieczność popularyzowania w przestrzeni medialnej wiedzy na temat możliwości oddziaływania Kościoła na powrót przestępcy do społeczeństwa (s. 13).

2. Metoda, struktura i treść rozprawy

Rozprawa obejmuje 321 stron wydruku komputerowego. Praca właściwa składa się ze streszczenia w języku polskim (s. 2) oraz w języku angielskim (s. 3), spisu treści (s. 4-5), wstępu (s. 6-13), pięciu rozdziałów (s. 14-262), zakończenia (s. 263-271), bibliografii (s. 272-297), aneksu zawierającego ankietę i kwestionariusz wykorzystane przez Autora w części badawczej pracy i skany pism stanowiących korespondencję Autora z instytucjami związanymi z więziennictwem (s. 298-318) oraz spisu aneksów, rysunków, wykresów, tabel i map (s. 319-321).

Opisując we wstępie metody i narzędzia badawcze wykorzystane w dysertacji, Autor posługuje się – w opracowaniu części teoretycznej – krytyczną analizą publikacji naukowych i pracą na źródłach. Jako metodę uzupełniającą wykorzystał metodę badania dokumentów. Zgromadzenie, selekcja, opis i naukowa interpretacja dokumentów mają na celu zbadanie

działalności duszpasterstwa więziennego, zobrazowanie przyczyn i skutków tej aktywności Kościoła (s. 10). W części praktycznej wykorzystana została technika sondażowych badań społecznych związana z metodą wywiadu kwestionariuszowego (standaryzowanego) – kwestionariusza ankiety, który dotyczy jakości i potrzeby posługi kapelana więziennego. Uzyskane wyniki zostały skonfrontowane z wnioskami wypływającymi z analizy źródeł, w czym pomocna okazała się metoda porównawcza (s. 11). Wieńczącą metodą zastosowaną w dysertacji jest metoda syntezy. Autor, zestawiając analizę dokumentów z wynikami badań sondażowych, konkluduje, że znalazła potwierdzenie hipoteza, iż wiara oraz podejmowanie praktyk religijnych pomaga osadzonym w przeżyciu trudnego czasu pobytu w więzieniu, w uporządkowaniu relacji z Bogiem i bliskimi oraz w podjęciu próby poprawy. Doktorat wskazuje jednak, że wyniki badania nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, jaki jest wpływ duszpasterstwa więziennego na wiarę i religię osadzonych, bowiem $\frac{3}{4}$ badanych nie udzieliło w tej materii odpowiedzi (s. 270-271).

Struktura pracy obejmuje pięć rozdziałów. Trzy pierwsze stanowią teoretyczne analizy dotyczące duszpasterstwa więziennictwa, natomiast dwa ostatnie są próbą skonfrontowania teorii z praktyką zastaną w konkretnej jednostce penitencjarnej.

Pierwszy rozdział Autor poświęca historycznym i prawnym aspektom duszpasterstwa więziennego. Kierując się zasadą badania „od ogółu do szczegółu”, Doktorant analizie poddał najpierw historyczny rys duszpasterstwa więziennego poczynając od pierwszych wieków chrześcijaństwa, poprzez okres średniowiecza, gdy kara więzienia pozbawiona była funkcji wychowawczej lub resocjalizacyjnej, aż po czasy nowożytne, kiedy spojrzenie na charakter kary ewoluowało i coraz częściej zwracano uwagę na jej funkcję poprawczą i wychowawczą. Autor stopniowo przechodzi do kwestii sytuacji duszpasterstwa więziennego w Polsce od schyłku średniowiecza po czasy współczesne (paragraf pierwszy). Ukazując rys historyczny duszpasterstwa więziennego, Doktorant wskazuje na pierwszy regulamin przygotowany w więzieniu marszałkowskim w Warszawie (XVIII w.), uznawany za pierwszy akt systemowego uporządkowania opieki duszpasterskiej w więzieniach oraz kolejne historyczne regulaminy, porozumienia i ustawy regulujące te kwestie przechodząc płynnie do paragrafu drugiego, w którym przedstawia prawne podstawy działalności duszpasterskiej w więziennictwie polskim. Autor poddaje wnikliwej analizie zawartość aktów prawnych od chwili odzyskania przez Polskę niepodległości aż po sytuację obecną. Przytacza i analizuje konkretne akty prawne polskie, unijne i międzynarodowe, oddziałujące na polskie prawodawstwo dotyczące więziennictwa, wyjaśniając jednocześnie specjalistyczną terminologię stosowaną w przytaczanych dokumentach. Trzeci paragraf skupia się na zagadnieniu roli kapelana więziennego wskazując jednocześnie na zaangażowanie w duszpasterstwo więziennym wolontariuszy świeckich, wspólnot, stowarzyszeń

czy fundacji. Autor rozprawy charakteryzuje działalność konkretnych stowarzyszeń (np. *Bractwo Więzienne*, *Samarytanin*, *Fundacja Pomocy Ofiarom Przestępstw*) oraz podkreśla, że praca z więźniami wymaga szczególnych predyspozycji osobistych, jak też doskonałego przygotowania pastoralnego, dydaktycznego, psychologicznego oraz osobistego świadectwa wiary. Niebagatelny wpływ na skuteczność oddziaływań ma także sprawna, kompetentna koordynacja oraz współpraca i osobiste zaangażowanie na każdym ze szczebli organizacyjnych duszpasterstwa więziennego.

W rozdziale drugim dysertacji analizie poddano strukturę duszpasterstwa więziennego oraz zakres posługi kapłanów więziennych. Ta część pracy ma również pozwolić na wskazanie możliwych do osiągnięcia pozytywnych efektów oddziaływań duszpasterskich. W poszczególnych paragrafach ukazano najpierw biblijne źródła koordynowania i realizacji działań duszpasterskich w więziennictwie, wskazano na podmiotowe postrzeganie więźnia jako czynnik, który zapewnia mu godne traktowanie. Takie podejście pozwala dostrzec w osadzonym jego wartość, unikać relatywizmu oraz ułatwia wyzbycie się subiektywizmu w ocenie. Istota takiego postrzegania zawiera się w personalistycznym systemie wartości. Personalistyczny model wychowania czerpie wzorce zachowań z Biblii i Tradycji Kościoła (paragraf pierwszy). W paragrafie drugim autor analizie poddaje ekumeniczną opiekę duszpasterską w poszczególnych zakładach penitencjarnych ukazując na konkretnych przykładach, że w polskim więziennictwie realizowane są zadania wynikające zarówno z Konstytucji RP, ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, ustaw o stosunku państwa do danego Kościoła lub związku wyznaniowego, a także innych aktów prawnych. W tym względzie funkcjonuje solidarne prawo niesienia wsparcia przez duszpasterzy tych wyznań, które są osobistą religią osadzonych. Przedstawiciele wszystkich Kościołów i związków wyznaniowych mają możliwość wypełniania posług religijnych w zakładach penitencjarnych. Paragraf trzeci podejmuje temat definicji, form i efektów tzw. pociechy duszpasterskiej. Autor definiuje wpierw skutki izolacji więźniów, podkreślając jej destrukcyjne oddziaływanie na człowieka, zarówno na jego funkcjonowanie fizyczne, psychiczne, społeczne, jak i duchowe. Poczucie opuszczenia – nie tylko przez ludzi, ale także przez Boga – rodzi potrzebę tzw. pociechy duchowej. Wspólnota Kościoła jest tym podmiotem, który ma obowiązek i potrzebę obecności wśród ludzi potrzebujących. Kapłan więzienny jako kapłan wypełnia zaś, obok innych funkcji resocjalizacyjnych i opiekuńczych, swoistą tylko dla niego „pociechę duszpasterską”. Doktorant podkreśla istotną rolę religii w odrodzeniu moralnym człowieka powołując się m.in. na nauczanie papieskie: Jana Pawła II i Franciszka. W tej części rozprawy podkreślono, że posługa niesienia pociechy duchowej skazanym, a w miarę możliwości także ich rodzinom, jest jednym z najważniejszych zadań duszpasterskiej obecności kapłana w więzieniu, a jej celem jest uświadomienie przestępcy, iż

przebaczenia grzechów i win udziela Bóg, jednak w przestrzeni osobistej, rodzinnej i społecznej niezbędne jest przebaczenie najpierw sobie, a następnie uzyskanie przebaczenia od tych, którzy zostali poszkodowani w wyniku przestępstwa. Doktorant podkreśla, że pocieszycielem strapionych jest Chrystus, „Ten, który nas pociesza w każdym naszym utrapieniu” (2 Kor 1, 4), natomiast do konkretnych form pociechy duchowej należą m.in.: rozbudzanie i pielęgnowanie życia duchowego, celebrowanie sakramentów (pierwszym krokiem na drodze do zmiany własnego życia jest sakrament pokuty i pojednania), celebrowanie nabożeństw, spotkania modlitewne, katechetyczne i biblijne, organizacja rekolekcji, rozmowy indywidualne w celi osadzonego lub w miejscach do tego wyznaczonych, wizyty ewangelizacyjne oraz spotkania przedstawicieli grup i wspólnot, spotkania z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy, pomoc charytatywna.

Trzeci rozdział jest ostatnim w części teoretyczno-analitycznej rozprawy. Autor przedstawia w nim rolę kapelana więziennego w realizacji programów penitencjarnych. Rozdział ten składa się nie z pięciu paragrafów, które za cel stawiają sobie analizę zaangażowania kapelanów więziennych w realizację różnych form programów resocjalizacyjnych. We wstępie do rozdziału zdefiniowano trzy trzony pracy duszpasterskiej w więzieniu: pojednanie więźnia z samym sobą, pomoc w pojednaniu ze społeczeństwem oraz pojednanie z ofiarą. Autor, przed poddaniem analizie kolejnych działań podejmowanych w procesie resocjalizacji, wyjaśnia, czym jest socjalizacja (uczenie się przez osobę zachowań społecznych, które dotyczą zarówno systemu wartości, jak i norm i ról, jakie nakłada na jednostkę społeczeństwo) i resocjalizacja (korekta nieprawidłowych zachowań interpersonalnych człowieka, oduczenie działań społecznie niepożądanych, wzmacnianie aktywności pożądanych, a także uczenie nowych zachowań, które służą pozytywnej adaptacji społecznej). Paragraf pierwszy poświęcony jest udziałowi osób duchownych w sprawiedliwości retributywnej. W polskim wachlarzu kar mieszczą się grzywna, ograniczenie wolności oraz kary izolacyjne: pozbawienie wolności i kara dożywotniego pozbawienia wolności. Autor wymienia i opisuje różne formy działań resocjalizacyjnych podejmowanych w ramach sprawiedliwości retributywnej konkludując, że kapelani więzienni nie uczestniczą bezpośrednio w zadaniach wychowawczych podejmowanych w zakładzie karnym czy też realizowaniu pracy socjalnej, jednak w ich działaniach można dostrzec obecność wymienionych elementów. Zarówno wspólne praktyki religijne, takie jak niedzielna i świąteczna Msza św., udzielanie sakramentów, sprawowanie posług i pogadanek religijnych oraz rekolekcji, odwiedziny duszpasterskie oraz rozmowy czy nauka religii wpływają na skazanych i przyczyniają się do powstawania więzi, które mają wymiar terapeutyczny. Powołując się na osobiste doświadczenia, Autor pracy pokazuje, że osiągnięcie takich efektów jest możliwe. Aktywność duszpasterzy więziennych w zakładach karnych o charakterze zamkniętym nie musi jednak

sprowadzać się jedynie do głoszenia Słowa Bożego i posługi sakramentalnej. Kapelani włączają się tam, gdzie to możliwe, w kształcenie, nauczanie i wychowanie osadzonych. Paragraf drugi opisuje zaangażowanie duchowieństwa w wykonywanie kar probacyjnych, czyli mających miejsce poza murami więzienia (warunkowe umorzenie postępowania karnego, zawieszenie kary, warunkowe przedterminowe więzienie, stosowanie przepustek do pracy bądź urlopów okazjonalnych do rodziny). Autor charakteryzuje system probacyjny i wskazuje, że jego istotą jest nakierowanie na resocjalizację sprawcy poprzez wykazanie aktywnej społecznej postawy, jego wychowanie oraz zapobieżenie ponownemu popełnieniu przestępstwa. W paragrafie tym Autor porusza również temat powrotu skazanego do społeczeństwa. Wśród obszarów działań realizowanych w kontekście kar probacyjnych Doktorant wymienia ośrodki pomocy społecznej, noclegownie, fundacje i organizacje charytatywne. Część z przywołanych form resocjalizacji ma swoje korzenie w Kościele i czerpie z wartości katolickich. Autor postuluje wykorzystanie potencjału duszpasterstwa więziennictwa w zmianie nastawienia społeczeństwa do systemu karania. Kolejne paragrafy (trzeci i czwarty) odnoszą się do zagadnienia sprawiedliwości naprawczej i mediacji. Doktorant definiuje opisywane pojęcia, przywołuje akty prawne, z których ww. formy sprawiedliwości wynikają oraz podaje przykłady z prawa karnego wykonawczego. Wskazuje, że duszpasterze więzienni często prowadzą sesje sprawiedliwości naprawczej, ale mogą też odegrać niebagatelną rolę w przygotowywaniu kolejnych osób do prowadzenia tego rodzaju spraw. Paragraf piąty poświęcony jest roli kapelana więziennego w resocjalizacji penitencjarnej. Autor podkreśla, że jak pokazują badania, specyfika pracy wykonywanej przez duszpasterzy więziennictwa sprawia, iż skazani poprzez kontakt z kapłanem odczuwają pewnego rodzaju więź ze środowiskiem zewnętrznym. Kapłan jako osoba niebędąca przedstawicielem wymiaru sprawiedliwości, a jednak obecna na terenie zakładu daje poczucie kontaktu i więzi ze społeczeństwem, ale również ze wspólnotą Kościoła. Doktorant konkluduje, że możliwości oddziaływania duszpasterstwa więziennictwa i roli kapelana w polskiej penitencjarystyce nie są w pełni wykorzystane. Należałoby postulować potrzebę częstszego korzystania z arsenału oddziaływań duszpasterskich w procesie resocjalizacji więźniów.

Kolejne rozdziały – jak we wstępie sygnalizuje Autor – są próbą skonfrontowania teorii z praktyką zastaną w konkretnej jednostce penitencjarnej. Czwarty rozdział szczegółowo opisuje Zakład Karny w Garbalinie, w którym Autor od 2017 r. pełni funkcję kapelana więziennego. We wstępie szeroko opisano historię i charakterystykę placówki począwszy od jej powstania w roku 1962. Paragraf pierwszy „Struktura organizacyjna” definiuje pojęcie Służby Więziennej jako „umundurowanej i uzbrojonej formacji apolitycznej podległej Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającej własną strukturę organizacyjną” oraz przedstawia zakład karny jako przykład

jednostki penitencjarnej oraz opisuje typy zakładów karnych występujące w polskim systemie penitencjarnym (dla młodocianych, dla odbywających karę po raz pierwszy, dla recydywistów oraz dla odbywających karę aresztu wojskowego). Na tym tle Autor przedstawia Zakład Karny w Garbalinie jako zakład typu półotwartego, w którym przebywają skazani dorośli mężczyźni, odbywający karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz recydywiści. W paragrafie drugim Autor charakteryzuje osadzonych, kadrę oraz obsługę zakładu. Przytacza normy i obowiązki porządkujące pobyt skazanego w zakładzie karnym (np. poddawanie się kontrolom osobistym, umożliwianie dokonania czynności niezbędnych do identyfikacji i sporządzenia sprawozdań, zakaz wytwarzania, przechowywania i spożywania napojów alkoholowych bądź środków uzależniających, zakaz wyrobu i przechowywania przedmiotów niebezpiecznych) oraz charakteryzuje pracowników kadry i obsługi, do których należą m.in. pracownicy działu ochrony, wychowawcy, psychologowie, lekarze, terapeuci, nauczyciele szkół (personel cywilny), kierownictwo zakładu, członkowie administracji, przedstawiciele zawodów prawniczych, w tym obrońcy z urzędu. Kolejny paragraf poświęcony jest opisaniu metod pracy na poszczególnych oddziałach. Autor wskazuje, że na przestrzeni ostatnich 25 lat dokonane zostały kompleksowe zmiany w systemie więziennictwa, które są skutkiem modernizacji Służby Więziennej oraz nowych przepisów. Doktorant wymienia m.in. metodę nagrody i kary, możliwość czasowego opuszczania jednostki, metodę mediacji, szeroki wachlarz oddziaływań resocjalizacyjnych, profilaktykę zapobiegania zjawiskom niepożądanym. Metody pracy stosowane na wszystkich oddziałach jednostki penitencjarnej w Garbalinie mają na celu uzyskanie jak najwyższej skuteczności oddziaływania kary pozbawienia wolności (paragraf trzeci). Paragraf czwarty poświęcony jest programom wychowawczym i terapeutycznym realizowanym w placówce. Doktorant wymienia 29 różnych programów resocjalizacyjnych (m.in. trening zastępowania agresji ART, program psychokorekcyjny, program „Los – przypadek czy mój wybór”, aktywizacja zawodowa). Autor podkreśla, że w Zakładzie Karnym w Garbalinie nie brakuje również wątków religijnych w resocjalizacji. Mają one na celu uzyskanie przemiany duchowej i moralnej w osadzonych. Kolejne paragrafy skupiają się na opiece i obsłudze duszpasterskiej oraz roli kapelana więziennego. Doktorant odwołując się do ewangelicznej idei dobra z Ewangelii św. Mateusza: „Byłem w więzieniu a przyszliście do mnie” (Mt 25, 36), ukazuje duszpasterstwo więzienne jako integralny element terapeutycznego oddziaływania na człowieka, specyfikuje posługę duszpasterską w zakładzie karnym na przykładzie Zakładu karnego w Garbalinie (paragraf piąty). Autor ukazuje rolę kapelana więziennego na przestrzeni lat, wskazując na przełomową dla duszpasterstwa więziennego datę 1 września 1987 r., kiedy to Episkopat Polski ustanowił urząd naczelnego kapelana więziennictwa i jednocześnie zapewnił osadzonym prawo

do wykonywania praktyk religijnych (paragraf szósty). W ostatnim paragrafie Autor przedstawia wpływ kapelana na osadzonych i przemiany osobowości więźniów na przykładzie trzech skazanych mężczyzn. Przytoczone świadectwa zdaniem Autora wyraziście obrazują rolę kapelana więziennego i znaczenie posługi duszpasterskiej dla osadzonych w Zakładzie Karnym w Garbalinie.

Rozdział piąty: *Badania własne*, złożony jedynie z dwóch paragrafów, jest analizą przeprowadzonych przez Autora badań. W rozdziale tym podjęta została próba skonfrontowania wcześniejszych analiz z postrzeganiem przez osadzonych duszpasterstwa więziennictwa oraz ich oczekiwaniami wobec kapelana placówki (wyrażonymi w anonimowej ankiecie) oraz ocena możliwości podejmowanych działań duszpasterskich. Doktorant we wstępie rozdziału wskazuje na zastosowaną metodę badawczą: „W niniejszej części pracy analizy teoretyczne prowadzone w poprzednich rozdziałach zostaną poddane pewnego rodzaju weryfikacji poprzez ich skonfrontowanie z rzeczywistością zastaną w Zakładzie Karnym w Garbalinie” (s. 219). Autor za przydatne w tym celu uznał badanie fokusowe (badanie respondentów, odwołanie do znanych i analizowanych sytuacji, wskazanie na ważne tematy, które wynikają m.in. z hipotez badawczych, skupienie się na tych doświadczeniach osób uczestniczących w badaniu, które mają bezpośredni związek z badaną problematyką). W paragrafie pierwszym przedstawiony został cel badań ankietowych, którym jest uzyskanie odpowiedzi na następujący problem badawczy: Czy posługa kapelana więziennego może wpłynąć na zmianę postaw skazanych? Problem ten Autor ujął w ankiecie w formie pytań szczegółowych (m.in. o praktyki religijne, stosunek do religii – własny i bliskich, życie sakramentalne, osobistą modlitwę, wpływa wiary na odbywanie kary). Ankietę wypełniło 29 skazanych. Do tak sformułowanych problemów badawczych Doktorant sformułował następujące hipotezy: – Posługa duszpasterska odgrywa ważną rolę w zmianie postaw osadzonych; – Skazani chętnie korzystają z posługi duszpasterskiej kapelana więziennego; – Kapelan więzienny w Zakładzie Karnym w Garbalinie włącza się w resocjalizacyjne oddziaływania działu penitencjarnego; – Religijność powierzchowna wyniesiona z domu rodzinnego w niewielkim stopniu wpływa na powstrzymanie się od czynów karalnych; – Wiara pomaga przetrwać trudny czas pozbawienia wolności. Autor zaprezentował wyniki ankiety oraz szczegółowo przedstawił problematykę badań, ich metodę i organizację oraz charakterystykę środowiska badawczego (wymiar socjodemograficzny, religijność i resocjalizacja). Wyniki zawarł w pracy w formie szczegółowych wykresów i zestawień. W paragrafie drugim Doktorant poddaje analizie oczekiwania osób pozbawionych wolności wobec kapelana więziennego wyrażone w badaniu kwestionariuszem. Poza metryczką w kwestionariuszu znalazły się trzy pytania: Czego oczekujesz od idealnego kapelana więziennego? Co się Tobie nie podoba w działalności

kapelana? Co się Tobie podoba w działalności kapelana? Pytania miały charakter zamknięty, ankietowani wybierali odpowiedzi spośród wymienionych w kwestionariuszu. Ankietę wypełniło 39 osadzonych. Autor w pierwszej części charakteryzuje ankietowaną grupę (na podstawie metryczki), następnie wskazuje na zależności zachodzące między osobami osadzonymi w zakładzie karnym a kapelanem więziennym na podstawie uzyskanych wyników badania. Badania wskazują, że więźniowie oczekują od kapelana przede wszystkim wsparcia duchowego i modlitwy, negatywnie oceniają możliwość spotkania się z kapelanem tylko podczas Mszy św., poświęcanie przez kapelana skazanym zbyt mało czasu. Najwyżej oceniają wsparcie duchowe i osobiste świadectwo wiary kapelana. Zaprezentowane analizy ukazują aktywność Kościoła Katolickiego w pracy na rzecz resocjalizacji osób odbywających wyrok pozbawienia wolności na przykładzie Zakładu Karnego w Garbalinie.

Zwieńczeniem dysertacji jest Zakończenie, w którym Autor przedstawia syntetycznie uporządkowane wnioski z analiz teoretycznych i badań praktycznych. Ma to umożliwić zaprezentowanie problematyki duszpasterstwa więziennego w sposób całościowy.

Struktura recenzowanej rozprawy jest co do zasady prawidłowa i pozwala ująć zagadnienie duszpasterstwa więziennictwa w Polsce w perspektywie analityczno-krytycznej oraz ewaluacyjnej. Zastrzeżenia budzi jednak struktura rozdziału czwartego: *Zakład karny w Garbalinie*. Bardzo obszerny wstęp rozdziału opisuje niezwykle szczegółowo tytułowy zakład karny (wyposażenie, infrastruktura, warunki mieszkalne etc.). Zasadne wydaje się ujęcie tych zagadnień w odrębnym paragrafie.

We wstępie rozprawy Autor nadmienia, że badania obejmują osoby odbywające karę pozbawienia wolności, bez podziału na płeć (s. 8), jednak ankietę, opisana w rozdziale piątym, pt. *Badania własne* nosi tytuł *Ankieta dla mężczyzny*, również Kwestionariusz opisany w drugim paragrafie piątego rozdziału wypełnili wyłącznie mężczyźni.

Nawiązując do całego toku narracji zaprezentowanej w dysertacji rodzi się niedosyt związany z niewielką próbą badanych objętych ankietą i kwestionariuszem (rozdział piąty). Mając na uwadze faktyczną liczbę skazanych przebywających w Zakładzie Karnym w Garbalinie (ponad 800 mężczyzn), fakt ten wydaje się najsłabszym punktem badawczej części rozprawy.

3. Dobór źródeł i bibliografia

Bogata literatura przedmiotu wykorzystana w pracy wskazuje na wnikliwą analizę problemu. Autor dysertacji sprawnie i umiejętnie skorzystał ze źródeł i literatury przedmiotu. Uwzględnił w swojej pracy liczną i zróżnicowaną literaturę, grupując ją według klucza: I. Źródła (A. Zakład Karny w Garbalinie; B. Biblia i nauczanie Kościoła; C. Akty prawne międzynarodowe i państwowe), II. Opracowania, III. Literatura pomocnicza.

Zastrzeżenia budzić może fakt, że w Źródłach dotyczących Zakładu karnego w Garbalinie Autor korzysta niemal wyłącznie z witryn internetowych (s. 272-274).

Pozytywnie należy ocenić uwzględnienie w literaturze przedmiotu najnowszych aktów prawnych.

4. Ocena formalna

Praca pod względem formalnym napisana została zrozumiałym, poprawnym naukowo i stylistycznie, językiem polskim.

Wnikliwa lektura dysertacji ujawnia jednak pewne mankamenty. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że niektóre paragrafy nie posiadają podsumowań: IV.1 *Struktura organizacyjna*, IV.2 *Osadzeni, kadra i obsługa*, IV.5 *Opieka i obsługa duszpasterska*, IV.6 *Rola kapelana więziennego*, IV.7 *Wpływ kapelana na osadzonych i przemiany osobowości więźniów*, V.1 *Ankieta*, V.2 *Kwestionariusz – oczekiwania osoby pozbawionej wolności wobec kapelana więziennego*. Należy także zwrócić uwagę na nieczytelne legendy w mapach. W pracy brakuje także wykazu skrótów, w którym powinny znaleźć się skróty powszechnie używane oraz skróty tytułów czy aktów prawnych. Wątpliwości może budzić także zastosowany w metryczce kwestionariusza archaiczny już podział na pochodzenie robotnicze, chłopskie i inteligenckie.

Mimo zauważonych niedociągnięć, rozwój myśli jest czytelny i logiczny. Jasno nakreślone są związki i zależności zachodzące pomiędzy poszczególnymi kwestiami. Czytelnie i poprawnie interpretowane są źródła oraz wyniki przeprowadzonych badań i analiz, dzięki czemu tworzą zwartą całość. Na uznanie zasługuje niewątpliwie wyjaśnienie podstawowych pojęć specjalistycznych, szczegółowe wskazanie, kogo objęły badania czy szczegółowe przedstawienie metodologii przeprowadzonych badań przez Doktoranta ks. Włodzimierza Stanisława Kosiackiego.

Drobne potknięcia stylistyczne, językowe interpunkcyjne i literowe czy niekonsekwentny zapis sigli biblijnych wydają się być łatwe do wyeliminowania i nie zakłócają pozytywnego obrazu całości dysertacji (np. s. 5, 6, 10, 11, 13, 14, 15, 20, 29, 42, 52, 74, 79, 82, 105, 168, 174, 210, 253, 257).

Reasumując, niniejsza rozprawa może przyczynić się do podjęcia refleksji nad efektywnością działań duszpasterskich podejmowanych w warunkach izolacji oraz zakładach karnych, a także poszukiwania nowych form duszpasterstwa penitencjarnego, które jeszcze efektywniej mogą wpływać na skuteczność procesu resocjalizacji osób pozbawionych wolności.

5. Ocena ogólna

Podsumowując mogę stwierdzić, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska w sposób syntetyczny przedstawia podjęty temat badawczy, stanowiąc zarazem ważny wkład w rozwój badań na gruncie analiz nad znaczeniem roli kapelana więziennego i duszpasterstwa więziennego w ogólności w resocjalizacji penitencjarnej. Autor dysertacji przyczynia się nie tylko do ukazania roli duszpasterstwa więziennego, ale również do podjęcia krytycznej refleksji nad celowością i efektywnością działań duszpasterskich podejmowanych w zakładach penitencjarnych.

Doktorant wykazał się konieczną umiejętnością naukowego formułowania własnych przemyśleń (korzystając przy tym poprawnie ze źródeł i dobranej literatury przedmiotu) oraz opanowaniem odpowiedniego warsztatu naukowego. To wszystko sprawia, iż recenzowana praca, mimo wykazanych nielicznych błędów, braków i niedoskonałości spełnia, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tj. Dz. U. z 2022 r., poz. 574). Wobec powyższego przedkładałam wniosek Radzie Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgra lic. Włodzimierza Stanisława Kosiackiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Opole, 09.05.2023 r.

Ks. dr hab. Jerzy Kosiński, prof. UO

